

Çevre Sosyolojisi

Yeryüzünde gittikçe artmaya başlayan çevre sorunları hakkında herkesin bilgisi az da olsa var. Yabani türlerin yaşam alanlarının daralması, iklim değişikliği, endüstrileşmenin zararlı etkileri, tarımsal ilaçlamalar, su ve diğer doğal kaynakların azalması ve kirlenmesi bunlardan bazıları. Bilim insanları devamlı olarak çevrenin korunması gerektiğini her fırsatta belirtiyor. Farklı bilim dallarından birçok bilim insanı çevre sorunlarının çözümü için bilimsel yöntemler üretmeye çalışarak doğanın korunması için çaba sarf ediyor. Artık, çevre sorunlarının bir bütün olarak algılanması gerektiği, sorunların çözümünde birçok bilim dalının işbirliği içinde çalışması gerektiği olmazsa olmazlar arasında. Sosyoloji de çevre sorunlarının çözümünde rol alan bilim dallarından biri...

1970’lerden önce çevre sorunları sadece ekonomik, biyolojik, jeolojik açılardan inceleniyordu. Fakat 1970’lerde, çevre sorunlarının sadece bu boyutlardan ele alınamayacak kadar önemli olduğu gözlemlendi. 1970’lerden itibaren sosyologlar da çevre sorunları üzerine daha fazla odaklanmaya başladılar. Hatta 1970’lerin ortalarında, Amerikan Sosyoloji Derneği gibi kurumlar, çevre sosyolojisi ile ilgili kendi içlerinde bölümler kurdular. Bu tarz gelişmelerle beraber çevre sorunlarının sadece ekonomik, biyolojik ya da jeolojik birer sorun olarak algılanmasından öte bir toplum sorunu olarak irdelenmesi tartışmaları başladı ve bu tartışmalar çerçevesinde yeni bir disiplin ortaya çıkmış oldu: çevre sosyolojisi. Çevre sosyolojisi, 1970’lerden günümüze kadar olan süreçte, çevre sorunlarını ve bu sorunların toplumsal yapısında nasıl yer aldığını anlamaya çalışmaktadır.

Günümüzde, doğal kaynakların bilinçsizce ve hızlı bir şekilde tahrip edilmesi, küresel ısınma, ülkelerdeki dengesiz nüfus artışları, gibi sorunların her biri dünyamızın karşı karşıya kaldığı önemli tehditler arasındadır. Fakat bu saydıklarımızın içinden bir tanesi bizler için en önemli tehdidi oluşturuyor diyebiliriz; doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi. Gerek doğal kaynakların gerekse doğada yaşayan birçok canlı türüne verilen zararlarla sadece ekolojik

dengeyi bozmakla kalmıyoruz, bu dengenin bozulmasıyla beraber farkında olmadan sosyo-ekonomik yapıya da zarar vermiş oluyoruz. Fakat son yıllarda, belki de özellikle son 10 yıllık dönem içerisinde, sürdürülebilir kalkınma anlayışının da daha çok benimsenmesiyle, birçok çevre koruma projesiyle karşılaşmaktayız. Asıl önemli olan soru, bu projelerde doğayı korumaya çalışırken insan faktörünü nereye koyduğumuzdur. Doğal kaynakları ve çevremizi korumaya yönelik yapılan projeler içerisinde bazen insan faktörü, özellikle de projenin yapıldığı yörede yaşayan insanlar unutulabiliyor. Dengeli olmayan bir projeye doğamızı korumaya çalışırken, yörede yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumlarını da göz önünde tutmak gerekir. Projenin uygulanmaya başlamasıyla doğabilecek olumsuz bir duruma yol açmamak için yapılacak olan projeler, sadece tek tarafı koruma yaklaşımıyla ele alınmamalıdır. Doğa koruma projelerinde, bir yandan türü yok olmaya yaklaşan bir canlıyı korumaya çalışırken bir yandan da o bölgedeki sosyo-ekonomik yapıyı derinlemesine ele alınmalıdır ki bir tarafı düzeltmeye çalışırken öteki tarafta ciddi sorunların ortaya çıkmasının önüne geçilebilsin. Projeler hazırlanırken, sosyologların da yörenin sosyo-ekonomik yapısıyla ilgili alan çalışmaları yapmaları kalıcı çözümlere ulaşılmasında emin adımlar atılmasını da beraberinde getirecektir.

Fotoğraf: Ozan Verneyi (SAD/AFAG)

Koruma projelerinde yörede yaşayan ve her zaman yabancı türlerle karşılaşma olasılığı olan insanları ve onların sorunlarını da koruma programına dahil etmek, insan-yabani tür çatışmasını önlemede önemlidir.

Projenin yapılacağı bölgede yaşayan insanları anlamamanın sürekli önemli olduğunu vurguladık. Pe ki yöre halkını anlamak neden bu kadar önemlidir? Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz. 10 yıl öncesinde kurulmuş balık çiftlikleri var ve siz bu balık çiftliklerinin deniz ekosistemine zarar verdiğini görüyorsunuz. Hatta doğadan topladığınız verilerle bunu bilimsel olarak da kanıtlamış durumdasınız. Bu sebepten bir bilim insanı olarak bu çiftliklerin kuruldukları yerlerden kaldırılması gerektiğini düşünüyorsunuz ve bunun üzerine bir proje başlatıyorsunuz. Fakat balıkçılıktan geçimini sağlayan yöre halkı buna karşı çıkacaktır. Sonuçta o balık çiftlikleri onların ekmek teknesidir. Siz denizi korumaya çalışırken, size karşı cephe alacak yöre halkı da orada durmaktadır. Bu sebepten dolayı böyle bir projeyi gerçekleştirirken yöre halkının sosyo-ekonomik yapısını öncelikle derinlemesine incelemeniz, onların sorunlarını da analiz etmeniz gerekir. Bir yandan doğal yapıyı korumaya çalışırken öte yandan yöre halkını da anlamaya çalıştığınız için bu doğa koruma projesi hem çevre hem de toplum açısından kalıcı çözümleri beraberinde getirecektir.

Son yıllarda doğa korumada, sosyo-ekonomik yapıyı da dengede tutmaya çalışan birçok projeyi gerçekleştiriliyor. Çevre sosyolojisi açısından bakmak gerekirse toplumsal kurgusal model aracılığıyla bu durumun neden bu kadar önemli olduğu daha iyi an-

laşılabilir. Toplumsal kurgusal modele göre, toplum içerisindeki her olgu toplum tarafından yaratılmış birer gerçekliktir. Çevre açısından baktığımızda ise, her toplum ya da toplum içerisinde yaşayan her grup kendi içerisinde yaşadığı çevreyle kendi gerçekliğini oluşturmuştur. Bu sebepten dolayı çevresel bir olguyu anlamaya çalışırken, onunla arasında bir gerçeklik oluşturmuş olan toplum göz ardı edilemez. Örneğin, insanlığın ilk yıllarında, yani insanların avcılık topluvcılık ile hayatını devam ettirdiği dönemlerde, insan-çevre ilişkisi karşılıklı uyum ve saygıya dayanıyordu. Tarımsal üretime geçildiğindeyse, bu ilişki daha çok hükmetme şeklinde değişti. Bugünse doğal kaynakları sömürme/tüketme biçiminde devam ediyor. Yeryüzündeki canlı türlerinin yaşamıysa tamamen insana ve insanın yapacağı etkilere bağlı. Bu noktada aslında 1987 yılından bu yana aktif bir şekilde türü hızla azalan, hatta yok olmaya çok yakın bir canlıyı korumaya çalışırken aynı zamanda yaptığı faaliyetleri, çalışmalarını sürdürdüğü bölgede herkesi dahil ederek yürüten bir grup var: Akdeniz Foku Araştırma Grubu (AFAG).

AFAG, 1985 yılında ODTÜ Sualtı Topluluğu'nun kurulmasından 2 yıl sonra topluluğun bir alt grubu olarak çalışmalarına başlamış. Aynı şekilde, 1994 yılında da Sualtı Araştırmaları Derneği'nin (SAD) kurulması ile dernek çatısı altında da faaliyetlerini sür-

Esra Demirkol, 2009 yılında ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Sonra ODTÜ'de Sosyal Antropoloji yüksek lisansa başladı. Tez çalışmasını dış göç üzerine sürdürüyor. Çevre sosyolojisi- antropolojisi gibi konular da ilgi alanı içerisindedir. ODTÜ Sualtı Topluluğu ve Sualtı Araştırmaları Derneği'nde Türkiye kıyılarında ve iç sularında koruma projelerinde yer aldı. Halen ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Sosyoloji, bir diğer deyişle toplum-bilim, toplumdaki her türlü olguyu derinlemesine sorgulayarak anlamaya çalışan, bir ressam gibi resmi bütün renkleriyle beraber irdeleyen bir bilim dalıdır. 1830'larda Aguste Comte yeni bir bilime "sosyoloji" adını önerirken, toplumsal yapının olgularını inceleyecek olan bir pozitif bilim kurma amacındaydı. Comte'un iddiasındaki gibi sadece ölçülebilir olguları incelemekten öteye geçen sosyoloji, 200 yılı yakın tarihinde toplumsal olguları irdeledi. C. W. Mills'in de belirttiği gibi "dünyada olup bitenleri ve toplum içinde biyografi ile tarihin karşılıklı etkileşimi demek olan ferdi içyapıyı anlayabilmek ancak sosyolojik muhayyile ile mümkündür". Peki, sosyoloji, toplumu anlamaya çalışırken nasıl bir yol izler? Sosyolojide kullanılan birçok farklı yöntem vardır ve bu yöntemler nitel ve nicel veri toplama yöntemi olarak iki ana başlık altında toplanır. Bu iki yöntem altında kullanılacak farklı yöntemler bulun-

sa bile sosyolojik bir araştırmanın en önemli basamağı alan çalışması kısım, çünkü artık bilgi edinme sürecinde insanlarla birebir etkileşim içerisindeyizdir. Bu süreç başlamadan önce, yapılan her türlü araştırma sosyologa bir ön bilgi oluşturur fakat alan çalışması ile beraber toplumsal olgularla tam anlamıyla karşı karşıya gelir ve anlamaya çalışırız. Bu noktada yapılan sosyolojik çalışmalarda alan çalışması çok önemli bir yere sahiptir.

Fotograf: İzzam Çapacı

Fotograf: Ozan Veyeri (SAD/AFAG)

düren grup, 23 yıldır yorulmak nedir bilmeden yoluna devam ediyor. AFAG'ın projelerinde neden bu kadar başarılı olduğunu ve aslında belki de soyu tükenmekte olan bir türü korumaya çalışırken aynı zamanda yöre halkının da bakış açısını anlamaya çalışarak nasıl yoluna devam ettiğini anlayabilmek için SAD'ın Başkanı Cem Orkun Kırac ile kısa bir sohbet gerçekleştirdik.

"1987 yılından bu yana soyu tükenmekte olan bir türü, Akdeniz Foku'nu korumaya çalışıyoruz. Fakat biz sadece bir türü korumaya değil aynı zamanda yöre halkının, balıkçıların sorunlarını da anlamaya çalışıp, hep beraber bu işi yapmaya çalışıyoruz. Çünkü yöre halkının desteği olmadan hiçbir projeyi ayakta tutamazsınız. Projelerimize başlamadan önce yörede uzun süreli çalışmalar yapıyoruz. Yöre halkının görüşleri, düşünceleri bizler için çok önemlidir çünkü o insanlar oranın asıl yaşayanı, bir türü korumak için en güzel onlar bizleri yönlendirebilir.

Projelerimize başlamadan önce altı aydan bir seneye kadar sürecekte görüşmeler yaparız. Yörede yaşayanlarla, balıkçılarla kahvelerde buluşuruz, onlarla beraber balığa çıkarız, evlerine misafir oluruz. Onların sorunlarını dinleriz. Evet, biz Akdeniz Foku'nu korumaya çalışıyoruz ama aynı zamanda o denizden ek-

meğini yiyen insanlar da var. Onlara kesinlikle sırtımızı dönemeyiz. Bizim projelerimizden en kısıtı 2 yıl sürer. O süreden daha az bir zaman diliminde projenizi gerçekleştirirseniz, proje sadece oldubitti olur. Ne asıl amacınıza ulaşırsınız ne de kalıcı bir çözüme. Bu noktada yöre halkını anlamak ve iyi analiz etmek çok önemlidir. Eğer o insanların güvenini kazanırsanız ve var olan sorunları beraber çözmeye çalışırsanız ancak o zaman kalıcı çözümlere ulaşır ve hem sosyo-ekonomik yapıyı dengede tutarsınız hem de doğal yapıyı koruma altına alırsınız. Bir yerdeki sosyo-ekonomik yapıyı derinlemesine anlamadan, bulunduğunuz bölgede bir doğa koruma projesi gerçekleştiremezsiniz.

İnsan-doğa ilişkisini dengeli bir şekilde anlamaya çalışarak yolumuza devam ettiğimiz için AFAG, 23 yıldır birçok önemli projeye ve ilke imza attı. Aynı zamanda da kalıcı çözümler getirdi. 23 yıldır çalışmalarımızı çok güzel özetleyen bir sloganımız var: Akdeniz Foku'nu korumak, Akdeniz'i korumaktır!"

2010 Biyoçeşitlilik Yılı'nı kutlarken, bizlerin temennisi sadece insan odaklı ya da sadece doğa odaklı, yapılmış olması için yapılmış çalışmaların olmaması. İnsanı ve doğayı bir arada anlayacak, sorgulayacak çalışmaların devamının gelmesi...

Akdeniz fokusu, doğa korumada sembol türlerden. Akdeniz fokunu ya da başka yabancı bir türü korurken içinde bulunduğu ekosistemdeki tüm canlıları korumak çevreyi de korumak anlamına gelir.

Doğayı anlamak için yapılabilecek en iyi yollardan biri doğa fotoğrafçılığı.

Fotoğraf: Kazım Çapacı

Fotoğraf: Kazım Çapacı

Kaynaklar

Hannigan, J. "Environmental Sociology, A Social Constructionist Perspective", Routledge, London and New York, 1995
 Dunlop, E.R. ve William, R. C.Jr. "Environmental Sociology", *Annual Review of Sociology*, Sayı 5, s. 243-273, 1979.

Tuna, M. "Çevre Sosyolojisinde Toplumsal Kurgusal Model" *Mülkiye Dergisi*, Sayı 229, s. 229-243, 2009
 Giddens, A. *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.
 Sezal, İ. *Sosyolojiye Giriş* Martı Yayınları, Ankara, 2002